

**VRTNI PROSTOVOLJCI:
POVEZOVANJE UČENJA IN PROSTOVOLJNEGA DELOVANJA STAREJŠIH**

Tamara Jare
Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje je vodilna slovenska organizacija na področju izobraževanja starejših. Med njenimi temeljnimi nalogami in cilji je tudi opolnomočenje starejših z izobraževanjem in kulturo, zato, da starejši po upokojitvi ostanejo integrirani v družbo ali se vanjo znova vključijo. Raziskave že desetletje kažejo, da je prostovoljno delo za starejše pomembno za njihov občutek vključenosti in blagostanja (Greenfield in Marks, 2004; Brown idr., 2003; Thoits in Hewitt, 2001).

Longitudinalne raziskave kažejo, da starejšim ljudem prostovoljno delo koristi, bodisi da gre za neposredno delo z osebami, ki potrebujejo pomoč, kot so razna prostovoljna dela v bolnišnici, bodisi da gre za delo v drugih skupinah, kot so skupine delujoče v parkih ali muzejih, lahko pa tudi v podjetjih. Starejšim se krčijo socialne mreže, zato jim prostovoljno delo nudi možnost povezovanja in pripadanja vrstnikom in mlajšim ali starejšim generacijam od svoje.

Prostovoljno delo je bilo na Univerzi za tretje življenjsko obdobje razvito v različnih projektih. Povezano je bilo z načelom, da naj znanje, ki ga starejši študenti pridobijo v različnih študijskih krožkih, tudi uporabijo v svoji skupnosti. Primeri takih projektov so npr. (povzeto s spletne strani Univerze za tretje življenjsko obdobje):

- Kulturni mediatorji v muzejih,
- Umetnost pripovedovanja,
- Prostovoljci v bolnišnicah,
- Izmenjava znanja v programu Znaš – nauči drugega, računalniško opismenjevanje v tandemih
- Šivanje punčk "Naj zaživi punčka iz cunj" v sodelovanju z UNICEF,
- Mavrično prostovoljstvo v sodelovanju z društvom MAVRICA
- Delo z mladimi, ki imajo specifične učne težave

Vsi omenjeni projekti so bili povezani s humanističnimi ali socialnimi temami. Strokovnjakinje na Univerzi za tretje življenjsko obdobje so želele razviti tudi programe prostovoljstva, ki bi se povezovali s študijem naravoslovja, saj je bil študij naravoslovja do takrat potisnjen v ozadje. Tamara Jare je oblikovala program za prostovoljce v Botaničnem vrtu. Zamisel se je rodila v Lizboni, ob srečanjih združenja EMIL (European Map of Intergenerational Learning), tako zapiše Tamara Jare (b.l.) in ob poslušanju zgodbe donatorja, mecena Calousta Gulbenkiana. Bil je inženir, a želel si je biti vrtnar.

Pri uresničevanju zamisli so najprej raziskali, ali obstajajo izobraževalne potrebe in pripravljenost, da bi:

- Univerza za tretje življenjsko obdobje sodelovala z Botaničnim vrtom Ljubljana,
- starejši kot prostovoljci postali »del« Botaničnega vrta Ljubljana in bi se za to usposabljali,
- usposobljeni mentorji, sodelovali z njimi

Že v začetku projekta so bili oblikovani cilji, ki so usmerjali nadaljnje delo.

(a) Kot pomemben cilj avtorica projekta izpostavlja to, da ta združuje izobraževanje in delovanje. To pomeni, da se nenehno prepleta proces spoznavanja (pridobivanja informacij, znanja in veščin) in delovanja ter oblikovanja stališč do naravne dediščine.

(b) Naslednji cilj je povezovanje prostovoljnega dela in prenašanje znanja širši skupnosti, kar vključuje prenos (transmisijo) spoznanj in oblikovane kulture v prostovoljskem delovanju v okolje, kjer živijo. Na tak način se ustvarjajo nove vrste odnosov in socialnih vlog za starejše študente ter možnosti za medgeneracijsko povezovanje. Medsebojno povezovanje naj se vzpostavi tudi z drugimi prostovoljci v evropskem prostoru.

(c) Tretji cilj je bil povezan z vsebinami izobraževanja, to je ohranjanje biodiverzitete in ozaveščanje javnosti o izjemni raznolikosti rastlinskih vrst v Sloveniji. Projekt temelji na vodilu, da mora skrb za naše neposredno okolje in z njim povezano raznolikost živega sveta, ki nas obdaja, postati naša skupna skrb.

Botanični vrt Ljubljana in Univerza za tretje življenjsko obdobje sta pripravila program organiziranega prostovoljskega dela. Projekt je nastal pod vplivom Sklada Calouste Gulbenkian in Evropske mreže za razvoj medgeneracijskega izobraževanja EMIL. V prostovoljno delo so se vključili študenti Univerze za tretje življenjsko obdobje, ki so bili člani študijskih krožkov s področja naravoslovja (botanika, hortikultura, vrtna umetnost in oblikovanje vrtov). V prostovoljno delo se vključujejo kot:

- receptorji v tropskem steklenjaku ali steklenjaku Tivoli,
- hortikulturni pomočniki (neposredno delo v vrtu),
- pomočniki pri organizaciji in izpeljavi različnih delavnic in dogodkov (npr. boljši sejem rastlin).

O BOTANIČNEM VRTU IN POVEZANOSTI Z OKOLJEM

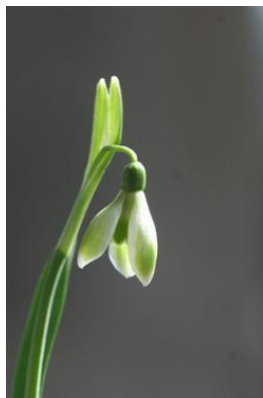
Botanični vrt Univerze v Ljubljani je raziskovalna in izobraževalna institucija, ki ima 200 letno tradicijo, saj deluje že od 1810. Lahko ga razumemo kot učni prostor *par*

excellence (www.botanicni-vrt.si), kjer lahko študenti spoznavajo in tudi preverjajo svoje znanje.

Študenti z Univerze za tretje življenjsko obdobje so z navdušenjem proučevali botaniko, ekologijo, krajinsko arhitekturo, bio vrtnarjenje in druge naravoslovne vede in študijska področja, vendar niso imeli izrazitih možnosti, da bi svoje znanje tudi v praksi preverjali, ga v praksi uporabili.

Zamisel vrtnih prostovoljcev ni bila oblikovana le zato, da bi navdušila starejše za naravoslovne vede, za proučevanje trajnostnega razvoja in razvijanje odgovornosti do okolja, temveč tudi zato, da inovativno poveže kulturno mediatorstvo in vrtno prostovoljstvo. Učecha se skupnost naj bi povezovala mnoge in raznovrstne delovalce (akterje), ki se drug od drugega učijo in skupaj delujejo, kot lahko vidimo v konceptih skupnosti prakse (*community of practice*) ali interesnih skupnosti (*community of interest networks*). Pri vseh je veliko medsebojnega in vzajemnega učenja ob reševanju kompleksnih problemov z uporabo učenja z delovanjem, sodelovalnega učenja, akcijskega učenja, izkustvenega in drugih vrst učenja.

Vrtni prostovoljci, ki so študenti in študentke Univerze za tretje življenjsko obdobje, niso zgolj prostovoljci, kot jih že poznamo iz preteklih let. Vrtni prostovoljci delujejo kot omrežje in povezave med izobraževalnimi institucijami (Botanični vrt Univerze v Ljubljani, Univerza za tretje življenjsko obdobje) in lokalno skupnostjo (mesto Ljubljana), kar vpliva na funkcije vseh vključenih. Botanični vrt Univerze v Ljubljani ni več le izobraževalna institucija, temveč postane vir opolnomočenja za starejše prostovoljce, ki lahko na ta način stopijo s svojim znanjem v javni prostor in odgovorijo na potrebe lokalne skupnosti na področju ekologije, trajnostnega razvoja. Ohranjanje rastlinske in živalske raznovrstnosti je v Sloveniji ena od ključnih nalog.

Vir: J. Bavcon; zgibanka za program Vrtni prostovoljci

VRTNI PROSTOVOLJCI V SKUPNOSTI

Projekt Vrtni prostovoljci je dobil podporo MO Ljubljana. Mesto je prepoznalo aktivnosti kot pomembne za lokalno okolje in vključevanje starejših. Vrtni prostovoljci so se medgeneracijsko povezali. V Botaničnem vrtu so prevzeli različne vloge, kot npr.: vodniki, informatorji, pomočniki vrtnarjem, sodelavci pri izobraževanju, ambasadorki Botaničnega vrta ... Ugotovimo lahko, da razvijajo in prenašajo kulturo, odnos do rastlin v svoje okolje, kar je za oblikovanje odnosa do trajnostnega razvoja izjemno pomembno. Trajnostni razvoj se ne uresničuje le s prenosom vedenja, temveč tudi z razvijanjem vrednotenja naravnih danosti in skrbnosti ter odgovornosti do naravnega okolja.

V okviru projekta avtorice načrtujejo krepitev povezovanja med prostovoljci z organizacijo skupnega učenja in krepitevijo samostojnega učenja. Prostovoljci bodo postali ambasadorki za posamezne rastline, kar vključuje podrobno poznavanje izbranih rastlin. Načrtujejo tudi razvoj programa, ki bi se še bolj približal potrebam vključenih (mentorjev, zaposlenih v Botaničnem vrtu) in potrebam obiskovalcev Botaničnega vrta. Poleg tega načrtujejo tudi obsežnejšo javno kampanjo za ozaveščanje prebivalcev Slovenije o različnih vlogah starejših, ki jih lahko imajo pri trajnostnem razvoju. Prepričani smo, da imajo starejši ljudje pomembno vlogo pri aktivnem spreminjanju družbe in ta vloga ni le vloga starih staršev. To je razvidno tudi iz priloženega kratkega poročila, ki slika začetke delovanja kulturnih mediatorjev, vrtnih prostovoljcev pri nas.

Receptor v steklenjaku mora vedeti marsikaj. Foto:Tamara Jare

5 x na teden ali novi izzivi za vrtno prostovoljce

12. januarja so se študenti Univerze za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani kulturni mediatorji—vrtni prostovoljci udeležili usposabljanja za delo v tropskem steklenjaku. Priložnost so namenili tudi pregledu dotlej opravljenega dela in različnim prostovoljskim vlogam, ki jih še lahko oblikujejo. Botanični vrt Ljubljana ima izjemno majhno število zaposlenih in prostovoljce potrebuje kot kruh, mi vsi jih potrebujemo. Delo receptorja v tropskem steklenjaku je neke vrste uvod v vse drugo. Ste vedeli, da ima steklenjak protipožarna vrata, da imajo obiskovalci steklenjaka na voljo več gradiva, da lahko posvojijo rastlino, tam kupijo seme? Poletni obiskovalci so v glavnem tujci, pozimi pa se lahko zgodi, da tja cel dan ne zaide nihče, pa čeprav je zunaj mrzlo in kot nalašč za sprehod po tropih, kjer bo poleti marsikomu prevroče. Seveda bo zagnan vrtni prostovoljec take trenutke miru posvetil študiju receptorjem namenjene literature o flori in zgodovini ljubljanskega steklenjaka, marsikateremu obiskovalcu bo nato z lahkoto predstavil vsaj najatraktivnejše rastline v steklenjaku. Alenka Marinček, pedagoška vodja v Botaničnem vrtu Ljubljana nas je nato popeljala skozi steklenjak in nas opozorila na tiste rastline, ki jih obiskovalci navadno najprej uzro. V tej učni uri botanike smo izvedeli, da bananovec ni palma, da so prve ljubljanske ananase že pobrali, banane pa še zorijo, da vanilija cveti zelo malo časa in da je tista smrekici podobna volemija ena zadnjih rastlin, ki so jih odkrili na našem planetu, šele leta 1994 in je v svojem naravnem okolju izjemno ogrožena. Na delovnem sestanku smo se pogovorili o prihajajočem usposabljanju vrtnih prostovoljcev za delo v vrtu, prve prostovoljke so se v dvojicah prijavile za delo v steklenjaku meseca februarja, izbrali smo animatorko skupine (Nada Serajnik) in njeno namestnico (Blanka Štefančič), pogovarjali smo se o bodočih željah, načrtih. In seveda o učenju, saj je področje botanike za večino vrtnih prostovoljcev novo. Vodja Botaničnega vrta Ljubljana dr. Jože Bavcon je vrtno prostovoljce, vsaj tiste najbolj zagnane, izzval: začnite s petimi rastlinami na teden, latinska imena lahko tudi izpustite, le osnovnim lastnostim vsake se posvetite, pa boste kmalu lahko ponosni na svoje novo znanje. Mi smo sprejeli izziv, kaj pa vi?

Pa še razmišljanja kulturne mediatorice. Vrtne prostovoljke pet let kasneje

Nada Serajnik Sraka, starejša študentka na Univerzi za tretje življenjsko obdobje v Ljubljani in prostovoljka v Botaničnem vrtu v Ljubljani

Ko se bliža upokojitev, se je človek veseli, pa tudi boji. Veselje ga navdaja, ker se zaveda, da se bo lahko končno posvetil sebi in interesom, ki jih je moral dolga leta zaradi delovnih in družinskih obveznosti odlagati. Bojazen in skrb pa ga navdajata zaradi spoznanja, da z upokojitvijo izstopi iz aktivnega življenja in širokega kroga sodelavcev in partnerjev. Nič kaj prijetno ni spoznanje, da te nihče, razen bližnjih več ne potrebuje, ne kot strokovnjaka in ne kot sočloveka. Ta spoznanja niso znak za preplah, temveč za trezen premislek o novi življenjski poti, ki jo je treba na novo misliti in strukturirati.

Jaz sem že pred upokojitvijo sklenila, da želim biti na svoj način aktivna še naprej, nisem pa vedela, kje in kako. Hitro sem se znašla - že prvi mesec po upokojitvi sem se napotila na Univerzo za tretje življenjsko obdobje, o kateri sem veliko slišala že prej in se vpisala v tečaj

hortikulture. Čeprav vsebina ni bila čisto po mojem okusu, me je intuicija vodila še naprej k naravoslovnim predmetom. Naslednje študijsko leto sem se pridružila skupini, ki je začela spoznavati zgodovino vrtnih umetnosti in dejavnike oblikovanja vrtov. Tu pa sem našla pravo snov za svojo dušo. Z neskončnim veseljem spoznavam še sedaj tuje in domače okrasne vrtove ter ta spoznanja prenašam v svoj vrt. Gre počasi, saj mora človek počakati eno ali celo več sezon, da vidi rezultate svojih načrtov. A je vredno.

Ko si enkrat 'okužen' z vrtovi in rastlinami, je le še korak do botaničnega vrta. O ljubljanskem sem vedela zelo malo, a sem ga začela obiskovati. Nekoč po predavanju naše najstarejše krajijske arhitekta Jute Krulc, je beseda nanesla na pomoč, ki bi jo maloštevilni ekipi strokovnjakov lahko vrtu zagotovili prostovoljci. Tam sem tudi izvedela, da U3 in Botanični vrt nameravata oblikovati skupino vrtnih prostovoljcev. Zaradi ljubezni do narave in vrtnarjenja je bila odločitev, da postanem prostovoljka v Botaničnem vrtu, takoj sprejeta. Z zanimanjem sem se pridružila skupini, ki je pod mentorstvom strokovnjakov Botaničnega vrta in U3 v nekaj letih zrastle v prave vrtnice prostovoljce. Čeprav je naše delo navidez zelo preprosto, je hkrati tudi strokovno zahtevno. Negovanje rastlin, čiščenje plevela, luščenje semen ali jesensko grabljenje zahtevajo znanj. Vrhunec predstavlja vodenje po vrtu. Da bi to lahko delal, je skoraj tako, kot bi naredil novo diplomu.

Včasih me kdo vpraša, pa ti ni žal časa, ki ga tam pustiš? Zelo odločno odgovorim – nikakor ne, delo v vrtu me vedno znova napolni z novo energijo. Pomeni mi popestritev, sprostitvev, srečevanje z novimi znanji in izkušnjami, tudi z novimi ljudmi. Predvsem pa je krasen občutek, da si koristen, da lahko nekemu pomagaš in se obenem še kaj novega naučiš.

Ker ne gojim samo rož, temveč že dolga desetletja gojim zelenjavo na čim bolj naraven način, me je naslednje leto pritegnil program naravnega vrtnarjenja. Človek pogosto misli, kaj vse zna, pa vedno znova spozna, da je v nekaterih stvareh še čisti začetnik. Sedaj me ob skrivnostih zasaditev okrasnih vrtov, močno zaposlujejo uveljavljanje načel permakulturnega vrtnarjenja, pridobitev lastnih semen, vzgojitev lastnih sadik, gojitev zdravih rastlin in dišavnic. Spet novo veliko poglavje, kjer se je treba še veliko naučiti. Vsako leto na novo preizkušam na našem vrtu v Murski Soboti in prvi spodbudni rezultati se že kažejo.

Letos sem stopila v peto, seniorsko leto. Čisto nič mi ni dolgčas - izobraževanje in prostovoljstvo sta postali ob drugih obveznostih odlična in nadvse primerna zaposlitev in zapolnitev praznine, ki je nastala po upokojitvi. Na ta način ohranjam psihično in fizično kondicijo, da se lahko končno posvetim sebi, svojim bližjim, deloma pa nekaj vračam tudi družbi in okolju.

ZAKLJUČEK

Vrtni prostovoljci so povezovalni člen med dvema izobraževalnima institucijama in hkrati vpenjajo delovanje obeh v lokalno skupnost (mesto). Njihova vloga pri spodbujanju trajnostnega razvoja je v ozaveščanju in razvijanju kulture do naravnega okolja. Projekt, ki se je začel s proučevanjem botanike, je postal socialni projekt, saj je pokazal novo možnost za povezovanje med generacijami, med institucijami in okoljem. Pokazal je tudi na potrebo po spreminjanju javnih institucij, ki naj bi se približale potrebam prebivalcev.

LITERATURA

Botanični vrt Univerze v Ljubljani. Dostopno na <http://www.botanicni-vrt.si/> (12. 5. 2015).

Brown, S. L., Nesse, R. M., Vinokur, A. D., Smith, D., M. (2003). Providing Social Support May Be More Beneficial Than Receiving It: Results From a Prospective Study of Mortality. *Psychological Science*, 14, 320-327. Dostopno na <http://pss.sagepub.com/content/14/4/320> (12. 5. 2014).

Dodd, J., Jones, C. (2010) Redefining the role of botanic gardens - towards a new social purpose. Leicester: University of Leicester.

Dostopno na <http://www2.le.ac.uk/departments/museumstudies/rcmg/publications/redefining-the-social-role-of-botanic-gardens> (12. 5. 2015)

EMIL (European Map of Intergenerational Learning) Dostopno na <http://www.emil-network.eu/> (12. 5. 2015).

Greenfield, E. A., Marks, N. F. (2004). Formal Volunteering as a Protective Factor for Older Adults' Psychological Well-Being. *Journal of Gerontology*, 59B(5), 258-264.

Jare, T. (b.l.) Botanical Gardens as a specific setting that fosters intergenerational learning. Dostopno na <http://www.emil-network.eu/res/documents/resource/Concept%20paper%20-%20Botanical%20Gardens,%20Intergenerational%20Learning%20&%20Scientific%20Priorities%20for%20the%2021ST%20Century.pdf> (12. 5. 2015).

Jare, T. (2012). Vir project - garden volunteers reshaping the educational role of a botanical garden. Dostopno na <http://elo2012.pedagogika-andragogika.com/uploads/2/4/0/1/2401961/jare.pdf> (12. 5. 2015).

Thoits, P. A., Hewitt, L. N. (2001). Volunteer work and well-being. *Journal of Health and Social Behavior*, 42, str. 115-131.